

SVARTLÅ BRUK OCH SVARTLÅ SÅG SAMT INFLYTTNINGEN TILL BYN

Av Rolf Boström, Boden

Svartlå bruk existerade endast en kort tid, men Svartlå såg drevs under många årtionden och blev ganska stor. Därför kom mycket folk till byn, främst från Bodentrakten, Luleå och Piteå. Svartlå konkurrerade om arbete med t.ex. Melderstein och Selets bruk. Det kan tilläggas att Nedre Svartlå hade också ett mindre såg företag i Kvarnbäcken.

Bruket med en vattendriven hammarsmedja i Flarkån vid nuvarande landsvägsbron, startades av den omtalade industrimannen, bergsrådet Samuel Gustav Hermelin. Han var en viktig man för länets näringsliv. Bruket var i gång från 1805 till 1809. Då förstördes dammen och smedjan av en våldsam vårflood, som tog med sig det mesta av anläggningen och folket blev arbetslösa. Masugnar var planerade i Svartlå och Edefors men inget av detta genomfördes efter en sådan motgång.

Dammen och sågen. I bakgrunden herrgården. Foto Adolf Glaas 1892

Vid bruket arbetade smeder och smeddrängar och även andra personer. I de omgivande skogarna sysselsattes kolare för framställning av kol till härdarna i bruket och traktens bönder körde fram kolet. Bruket producerade stångjärn, långa smidda stänger. Bruket hade en egen stämpel på produkterna helt enkelt S.B.

Verksamheten gick senare över till sågverk. Det måste byggas en ny damm och såganläggning och optimismen spirade igen efter en mörk tid utan arbete. Man

uppförde en finbladig vattendriven såg med två ramar och kantskärningstrissor. Herrgården byggdes, och det fanns massor av arbete, så många måste anställas. Svartlå såg var ekonomiskt sett ett ganska osäkert företag. Den lösa finkorniga jorden vid dammen hade redan en gång rasat. Ån har tio källsjöar som kunde dämmas upp. Men hur det viktiga sambandet mellan dessa dammar fungerade är inte känt.

Ägare till Svartlå såg var en tid från 1820 och framåt kung Karl XIV Johan. Han ägde samtidigt många andra företag i Norrbotten. Kungahuset sålde 1855 till Gällivarebolaget, just när timmerpriserna börjat stiga.

Vilka var då dessa människor som kom till byn? Från Svartbyn nära Boden kom Johan Olof Nyström född 1815. Han kom 1855. Några av hans barnbarn var Beda Augustsén och Klas Nyström i Bovallen. Sonen till Klas var Bror Nyström. Johan Olof blev nästan 80 år och dog 1893.

Från Svartbyn kom också byasmeden Olof Strömberg född 1814. Han arbetade som smed vid sågen och blev åbo i Havsträsk. En del av hans barnbarn var Theodor Strömberg i Havsträsk och Hildur Sundholm i Svartlå.

Från Persön kom Isak Lövgren, född 1823. Hans son hette Isak Villhelm och arbetade som snickare men var även mjölnare vid kvarnen, som fanns vid sågen. Vid sågen arbetade även Lars Olof Bergdal född 1835 och kom från Boden. Lars Olof var både snickare och sågverksarbetare. Han hade sju barn bl.a. Isak, Johan Axel och Vilhelm i Svartlå.

Från Gäddvik kom Johan Johansson, född 1820, som hade varit dräng i Gäddvik. Ett av hans barnbarn hette Viktor Augustsén i Bovallen. Störst av alla har Fahlmans släkt blivit. Per Magnus Fahlman, född 1834, kom från Håkansö i Piteå. Han hade nio barn. En släkting var smeden August Fahlman i Svartlå.

Vid företaget fanns många andra anställda. På herrgården fanns inspektor, bokhållare, rättare och trädgårdsmästare, drängar och pigor. Ja, t.o.m. en länsman fanns det i byn, som höll ordning på byfolket.

Alla vid företagen skrevs på ett särskilt uppslag i kyrkboken kallat Svartlå Bruk och Svartlå Såg. Arbetarna som inte hade egen bostad fick bo i baracker s.k. kaserer i byn.

Den sista, som drev sågen och hade kraftverk, var brukspatron Axel Vilhelm Brattberg i Svartlå. Han tvingades sälja allt till Svanö AB efter Kruegerkraschen 1930, och driften av sågen och herrgården lades ned.